

Proč se nedívat?

Tomáš Boněk

V porovnání s délkou historie lidstva je televize něčím zcela novým. Knihtisk byl vynalezen před zhruba pěti sty lety, první přenos zvuku pomocí elektřiny se podařilo uskutečnit v devatenáctém století a všechna ostatní média vstoupila do lidského života až ve století minulém. Z historického hlediska jde tedy o pouhý okamžik, a přece si na nová média lidstvo zvyklo tak rychle, že si život bez nich už vůbec neumíme představit. Mezi různými druhy médií je ovšem určitý rozdíl. Po celém světě je možno pozorovat, jak nepochopitelně velký význam je přisuzován televizi. Kdo nečte knihy, bude jen sotva považován za odcizeného světa. Pokud však někdo nemá televizi, je divný. Například před nějakým časem jedna bývalá žačka waldorfské školy v tisku uvedla, že jí vadí fanatismus „waldorfského typu“, a na otázku, co tím myslí, odpověděla, že jde mimo jiné o nošení oblečení z přírodních materiálů a nedívání se na televizi. Odpor k televizi a k ostatním médiím je skutečně veřejností dlouhodobě vnímán jako jeden ze znaků lidí, kteří jsou vnitřně spřízněni s antroposofickým hnutím či s Obcí křesťanů. Odmítání televize bývá důvodem k posměchu a nebo přinejmenším k podezřívavému odstupu více než jiné odlišnosti (například vegetariánství či abstinence).

Je ale odmítání televize skutečně jen projevem zaostalosti, nejistoty a strachu z nových věcí? Anebo má tento postoj reálné základy vyvěrající z podstaty fenoménu? Domnívám se, že by nebylo moudré tvrdit, že se uvedené důvody ve skutečnosti neprolínají. Tak jako všechno podstatné, má i tato otázka mnoho nejrůznějších rovin. Na jedné straně je pravda, že ti, kdo televizi odmítají, ji často jen málo znají, a nevědí tudíž z vlastní zkušenosti, co odmítají. Na straně druhé je zřejmé, že člověk nemusí například nejprve brát drogy, aby věděl, proč je brát nechce. V odmítání něčeho, čemu sám ještě zcela nerozumím, je možné vidět i určitou zdravou opatrnost. Vliv moderní techniky na člověka je ale zároveň výzvou k tomu, abychom se pokusili ho pochopit. K tomu chce přispět i tento sborník.

Televizní vysílání bylo plošně zavedeno v padesátých letech dvacátého století. Žijeme tedy v době, kdy se k prahu smrti pomalu blíží první generace, která vyrostla před televizní obrazovkou. Průměrně u ní strávila 2,5 hodiny denně. I proto je třeba se ptát, zda a jak se tím lidský život změnil. Dlouhodobé studie vlivu televize na člověka se provádějí teprve několik let. Již první ověřené výsledky jsou varovné. Potvrzují mimo jiné, že zdaleka nejde jen o to, co se vysílá. Byly popsány některé fyziologické a psychické změny, které se zdají být trvalé. Zřetelný je ale i vliv na mezilidské vztahy.

Výzkumy potvrzují, že člověk nic nezapomíná. Jednou viděný film většina diváků bezpečně rozpozná i po třiceti letech. Přes devadesát procent diváků ví po několika málo vteřinách, že sledovaný film zná. Většinou jde o hluboký vnitřní pocit, oproštěný od obsahů. Vše, co do nás jednou skrze televizi vstoupilo, je hluboko v nás trvale uloženo!

V této souvislosti je velmi diskutovaným tématem podvědomé působení obrazů, které se ve filmu mihnou tak krátce, že je vědomě vůbec nepostřehneme. Výzkumy totiž ukázaly, že z televize tímto způsobem přejímáme mnohem víc, než si uvědomujeme. Tím ovšem můžeme být vystaveni nekontrolovatelnému vlivu těch,

kdo řídí televizní vysílání. Ve světě byla podobná manipulace několikrát prokázána například v rámci předvolebního boje.

I bez toho ale televize nejednou ukázala, že umí udělat „známou osobnost“ v podstatě z kohokoli. V poslední době se to zřetelně projevilo například v rámci takzvané reality show. Televizní tvůrci to v této souvislosti dokonce naprosto otevřeně přiznávají. Možná bychom byli nemile překvapeni, jak často jsme jako diváci nevědomky vystaveni podobným vlivům.

Podle dalších výzkumů se díváme asi ze sedmdesáti pěti procent na filmy, vyprávění či příběhy. Další v pořadí jsou zprávy - jejich výběr je vlastně také manipulací, protože televizní diváci přikládají mnohem větší význam tomu, co bylo v televizi, než jiným informacím. Klasicky se to projevilo například v listopadu 1989, kdy se začínající „sametová revoluce“ stala celorepublikovou záležitostí až v okamžiku, kdy se přidala Československá televize. Krom toho jde často o informace, které pro nás nemají žádný reálný význam, jen nás odvádějí od podstatnějších věcí. A na dalším místě jsou naučné pořady, které sice také mnohdy pokrývají chápání skutečnosti - což je čas od času možno si uvědomit například na turistech, kteří se v Africe nechají sežrat lvy, protože se na základě přírodovědných filmů domnívají, že se k nim lze přiblížit na dotek. Přes všechny možné výhrady jsou ale naučné pořady nesporným přínosem, protože zvyšují naše znalosti a mnohdy se z nich dozvídáme informace, které bezprostředně obohatí náš život. K tomuto typu pořadů patří i různé „receptáře“ u kterých je tento dopad zvláště zřetelný. Díváme-li se ale především na příběhy, tedy na obrazy života, který je sám o sobě neskutečný a který se nás a našeho života nijak netýká, pak do svého podvědomí necháváme vstoupit umělé emotivně zabarvené obrazy, které v nás podle novějších výzkumů žijí podobně jako naše vlastní životní vzpomínky. Zdá se, že jim dokonce začínají stále více konkurovat. Toho využívají všichni ti, kteří potřebují manipulovat veřejným míněním. Vcelku prvoplánově je to vidět v reklamě. Je známou skutečností, že například některé filmy nebo počítačové hry jsou objednány a financovány armádou Spojených Států, a to s jasným cílem implantovat do duší mladých vojenské pseudoideály a nebo v nich dokonce předpřipravit schopnost zabíjet!

Často diskutovaným tématem je vliv násilných scén a vražd, kterých dnešní děti vidí v televizi a v počítačových hrách ročně obrovské množství. Přinejmenším u některých násilných činů dětí je tento vliv nepopiratelný.

Prvním problémem je tedy jakési „zdvojení“ individuální zkušenosti. Druhým, mnohem závažnějším problémem je to, že se skrze televizi do našeho podvědomí opakovaně a dlouhodobě ukládají různě strukturované pohledy na život, které většinou neodpovídají skutečnosti a jsou poplatné určitému světovému názoru. Naše podvědomí je zahlcováno obrazy, které z něj pak mohou mocně a na mnoha různých úrovních ovlivňovat náš život. Vzniká jakýsi paralelní svět neskutečné, ale hluboce prožité zkušenosti. Uvědomíme-li si, že všechno, co jsme v životě viděli a emocionálně prožili, je nedílnou součástí naší biografické paměti, pak si můžeme uvědomit i rozsah a hloubku vlivu, který na nás televize a další média mohou mít. Tato skutečnost je varovná především proto, že potřeba slyšet a prožívat příběhy je jednou ze základních lidských potřeb. Naslouchání příběhům nejen staví most od člověka k člověku, ale vyvolává zároveň v duši mohutnou aktivní obrazotvornost. Poselství skutečných příběhů se v nás může stát zárodkem vnitřního vývoje a proměny. Vnitřní prožívání příběhů je jakousi branou k nám samým. Pasivně přijaté

umělé obrazy tento proces naopak brzdí a znemožňují. Televize a jiná média okupují vzácný prostor, o kterém se dá bez nadsázky říct, že je pramenem našeho lidství.

Další výzkumy ukázaly, že sledování televizní obrazovky má vedle psychologického vlivu na naši duši i přímý fyziologický dopad na naše tělo, který je zcela nezávislý na obsahu. Nejen že naše tělo při sledování televize upadá do stavu podobného spánku, tedy do jakési strnulosti, která je zcela nepřirozená. Mění se i rytmus dechu a tepu a činnost mozku. Podrobně popsán je i vliv televize na lidské oko. Monotónně se pohybující světelný bod, který po obrazovce probíhá tak rychle, že ho bdělým vědomím nedokážeme registrovat, považuje oko za nevýznamné blikání. Oči proto zastaví své přirozené pohyby a někdy se v této souvislosti hovoří doslova o „zmrzlém pohledu“.

Kritika médií je moderní a zároveň beznadějná. Jejich škodlivé vlivy je možno poměrně snadno a působivě popsat. Otázkou ale zůstává, co s tím. Představa, že by bylo možné něco změnit jejich vnějším omezením, se totiž ukazuje být zcela nesmyslná. Jejich přítomnost v našem světě může mít nakonec jen jediný výsledek, totiž že se s nimi postupně naučíme žít. Jak před časem uvedl v jednom rozhovoru známý televizní redaktor a bývalý vedoucí pracovník televize Nova Pavel Zuna: „Tomu se nedá zabránit, že se něco bude vysílat. Jediné, co si člověk může rozhodnout, je, jestli on sám se toho chce účastnit nebo ne. Každá hranice bude v budoucnu překročena“.

To je jistě pravda, ale jen částečně! Protože největším problémem není to, jak s médii a především s televizí zacházíme my dospělí. Mnohem silnější vliv má na děti, u kterých se o svobodném rozhodování či vědomém rozlišování ještě nedá mluvit. Je na nás, abychom je chránili, podobně jako je chráníme před drogami, alkoholem či kouřením.

Televizní vysílání se během posledních několika málo desetiletí rozšířilo do všech částí světa. Nemalá část lidstva stráví před obrazovkou mnoho hodin denně. Nejen že je tak doslova „zmrazen“ obrovský lidský duševní potenciál a že jsou přítomny duše lidí zahlcovány naprosto nesmyslnými a nebo víceméně zbytečnými informacemi. Vedle popsaných vlivů, které jsou ve velké míře nezávislé na obsahu vysílání, je jistě nezanedbatelné i přímé působení vlastního obsahu. Mnozí odborníci upozorňují na to, že kulturní úroveň vysílání stále klesá. Televize, která snad v minulosti částečně přispívala k morálnímu a kulturnímu rozvoji, dnes většinou působí právě opačně.

Televize v mnoha rodinách zaujala místo, na kterém dříve stály domácí oltáře. Její působení je ale vlastně opačné. Zatímco domácí oltář byl vždy místem vnitřní aktivity překračující každodennost, televize z nás činí pasivní příjemce obrazů. Z toho všeho vyplývá, že televize pravděpodobně ovlivnila v posledních padesáti letech naše životy víc, než si běžně připouštíme. Přispěla nejen k atomizaci lidských společenství a k zániku či k oslabení celé řady „sociálních“ forem zábavy, nýbrž přispěla i k růstu násilí a kriminality (tento jev byl pozorován v zemích, kde bylo plošné vysílání zavedeno až poměrně pozdě, a poté zpětně potvrzen i pro jiné země). Vedle přímé manipulace vede diváky především k vnitřní a vnější pasivitě. To se projevuje například tím, že lidé, žijící ve veliké bídě, jsou schopni svou situaci trpně snášet, jen když si mohou pustit vlastní televizi. Blikající obrazovku tak lze najít i v těch nejzoufalejších poměrech. Televize přitom prokazatelně oslabuje vůli lidí změnit jejich životní situaci.

Z toho, co již dnes víme, jasně vyplývá, že určitá opatrnost a vědomá střídmost ve vztahu k televizi je víc než na místě. Lidské vědomí je vzácným prostorem, volajícím po tom, abychom na něm pracovali - chce být chrámem Ducha a pramenem proměny. Nejde o to televizi a média slepě odmítat, tak jako u všeho, co přináší vývoj civilizace, jde o to aktivně rozvinout v duši takové síly a schopnosti, aby vliv médií mohla ustát!

Antická báje o Perseovi je hlubokým příběhem, který mnohé z toho, co jsem až doposud uvedl, shrnuje, doplňuje a přesahuje. Vypráví se v ní mimo jiné toto:

Kníže Akrisios se vrátil z věštírny v Delfách s těžkým srdcem. Bylo mu totiž předpovězeno: „Zemřeš rukou svého vnuka!“ Ve strachu ho napadlo, že ho předpověděný osud jistě nezasáhne, pokud skryje svou krásnou dceru Danaé před zraky mužů. Proto vystavěl v podzemí svého paláce železem pobitý prostor, ve kterém držel svou dceru v zajetí. Jen část střechy byla otevřená k nebi. Když jednou zoufalá Danaé vzhlížela k putujícím mrakům na obloze, přišel jí na pomoc Zeus proměněný ve zlatý déšť. Když Danaé po devíti měsících darovala život synovi, pokusila se ho vychovat tajně, skrytého před zraky svého otce Akrisia. To se dařilo až do chvíle, než zaslechl hlas hrajícího si Persea. Tehdy nechal vyrobit truhlu, donutil oba, aby do ní nastoupili, pevně ji zavřel a vrhnul do moře. Danaé byla plna strachu, avšak malý Perseus klidně spal. S Diovou pomocí moře doneslo truhlu ke břehům ostrova Serifu, kde ji vylovil přátelský rybář Diktys. Poté co oba osvobodil, předal je svému bratrovi, pohostinnému králi Polydektovi. Polydektés se po nějaké době do milé Danaé zamiloval a vzal si ji za ženu. K Perseovi však pojal nepřátelství a přemýšlel, jak by se ho zbavil.

„Myslím, Persee,“ řekl jednou Istivě, „že je na čase, aby ses vydal do světa, prožil dobrodružství a vydobyl si slávu. Celá země tě bude obdivovat a chválit, pokud usekneš hlavu strašlivé Medúse.“

Medúsa byla jednou z Gorgon, okřídlených příšer, které měly zuby jako kly divočáka, kovové ruce a hady místo vlasů. Perseus o nich nic nevěděl a hledal je dlouho a bezvýsledně. Skoro to chtěl vzdát, když náhle potkal jednoho krásného mladíka, který měl na přilbě a sandálech křídla a v ruce hůl, okolo které se vinuli dva zlatí hadi. Hermés, posel bohů, mu pravil: „Persee, bohové souhlasí s tvým odvážným plánem, ale bez daru nymf ze severu se ti tvůj plán nepodaří. Ty nutně potřebuješ čapku neviditelnosti, kouzelnou tašku a okřídlené sandály. Kde nymfy jsou, nevím, ale vezmu tě k vědmám, sestřám a pomocnicím Gorgon, ty ti jistě poradíš.“

Hermés daroval Perseovi nádherný dýmavý meč a Pallas Athéna ho doplnila o krásný zrcadlový štít. Neboť pohled na Gorgonu promění každého smrtelníka v kámen! Perseus se má při setkání s Gorgonami dívat na jejich odraz na štítu a ne na ně samotné. Hermés Persea donesl až na práh temnoty a smrti, kde tři sudičky přebývaly. Od nich si vymohl odpověď na otázku, na kterou neznali odpověď ani bohové, totiž, kde přebývají nymfy severu.

Když nymfy severu slyšely, k čemu Perseus jejich vzácné předměty potřebuje, rády mu je půjčily.

Takto vyzbrojen spěchal Perseus bez překážek na západní okraj světa, k domovu strašlivých sester. Již z dálky viděl těla zkamenělých lidí a zvířat. V zrcadlovém obraze na svém štítu spatřil spící příšery. S pomocí velké bohyně Athény rozpoznal Perseus mezi nimi Medúsu a ut'ál jí hlavu Hermovým mečem. Když se její sestry probudily, viděly již jen zmítající se tělo, ze kterého se později zrodil démon Chrýsaór, předek mnoha příšer, například Chiméry, ale i Pegasa...

Tak Perseus přemohl mečem rozlišování od posla bohů Herma a štítem reflexe a sebereflexe od bohyně moudrosti Pallas Athény Medúsu, jednu z Gorgon, při pohledu na niž lidé zkamení.

O tom, že na cestě zpátky osvobodil krásnou Andromedu, a o tom, co všechno pak ještě následovalo, vyprávějí příběhy, které čekají na to, abyste si je přečetli či vyslechli...